

// השתלשלות ההלכה //

עד היכן מגיעה חובת ההצלה של אדם אחר?

חובת ההתערבות שלנו להצלת אחרים נלמדת מהתורה:

ויקרא יט, טז

לֹא תֵלֶךְ רֶכֶל בְּעַמִּיָּה, לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ, אֲנִי ה'.

וכך מוסבר בגמרא:

מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר: "לא תעמוד על דם רעך".
תלמוד בבלי, סנהדרין עג, א

(1) מהי החובה שמוטלת כאן על האדם? הסבירו אותה במילים שלכם.

(2) כיצד הבינה הגמרא את הפסוק "לא תעמוד על דם רעך"?

הרמב"ם פוסק עניין זה להלכה:

כל היכול להציל ולא הציל, עובר על "לא תעמוד על דם רעך". וכן הרואה את חברו טובע בים, או ליסטים באים עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או ששכר אחרים להצילו ולא הציל, או ששמע עובדי כוכבים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פת, ולא גילה אוזן חברו והודיעו, או שידע בעובד כוכבים או באונס שהוא בא על חברו ויכול לפייסו בגלל חברו להסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכל כיוצא בדברים אלו: העושה אותם עובר על "לא תעמוד על דם רעך".
משנה תורה, הלכות רוצח ושמירת הנפש, פרק א, הלכה יד

(3) אילו מקרים מוסיף הרמב"ם על הכתוב בגמרא?

(4) אילו דרכי התמודדות מוסיף הרמב"ם?

(5) אם אני רואה תאונת דרכים - כיצד אני יכול לעזור בהצלת הנפגעים? חשבו על שלוש דרכים.

מה קורה במצב שבו ההתערבות של האדם המציל כרוכה בסכנה? האם הוא מחויב לסכן את עצמו כדי להציל את חברו?

רבי אימי איתצד בסיפסיפה. אמר רבי יונתן: ייכרך המת בסדינו! אמר רבי שמעון בן לקיש: עד דאנא קטיל, אנא מתקטיל. אנא איזיל ומשיזיב ליה.

תרגום: רבי אימי נתפס בידי כנופיית שודדים וחיוו בסכנה, אך כדי להציל אותו - היה צריך להילחם בכנופיה, וזו סכנת נפשות. האם יש להסתכן כדי להציל אותו? רבי יונתן אמר: אין להסתכן כדי להציל את רבי אימי, ומבחינתנו הוא כבר מת. ריש לקיש אמר: אני מעדיף למות בעצמי לפני שאגרום למישהו אחר למות, ולכן אני אלך להציל את רבי אימי.

תלמוד ירושלמי, מסכת תרומות, פרק ח, הלכה ד

(6) מה יענה כל אחד מהאמוראים על השאלה ששאלנו?

רבי דוד בן זמרה, הרדב"ז, דן בשו"ת שלו בשאלה זו, וכך הוא כותב:

שאלת ממני אודיעך דעתי, על מה שראית כתוב: אם אמר השלטון לישראל "הנח לי לקצץ אבר אחד שאינך מת ממנו, או אמית ישראל חבירך". יש אומרים שחייב להניח לקצץ האבר הואיל ואינו מת... ורצית לדעת אם יש לסמוך על טעם זה.

זו מידת חסידות, אבל לדין - יש תשובה (כלומר, מי שמוכן לעשות זאת - זו מידת חסידות, אבל אין לעשות זאת כהנחיה לכולם)... שמא על ידי חתיכת האיבר, אף על פי שאין הנשמה תלויה בו, שמא יצא ממנו דם הרבה וימות, ומה ראית שדם חבירו אדום יותר - אולי דמו שלו אדום יותר? ואני ראיתי אדם אחד שמת על ידי שסרטו את אוזנו שריטות דקות להוציא מהן דם, ויצא כל כך עד שמת! והרי אין לך באדם איבר קל כאוזן, וכל שכן אם יחתכו איבר אחר...

ולכן, איני רואה טעם לדין זה אלא כמידת חסידות, ואשרי חלקו של מי שיוכל לעמוד בזה. ואם יש ספק סכנת נפשות, הרי זה חסיד שוטה (אם יסתכן כדי להציל את חבירו), שספק שלו עדיף מוודאי של חבירו.

מעובד מתוך שו"ת הרדב"ז, חלק ג, סימן תרכז

- (7) מה הייתה השאלה שרדב"ז נשאל, ומה תשובתו למעשה?
- (8) מהו הנימוק של הרדב"ז? הסבירו אותו במילים שלכם.
- (9) מה הכוונה במשפט "ספק שלו עדיף מוודאי של חברו"?
- (10) אם היה מקרה שבו הסכנה שהאדם נכנס אליה הייתה קלה באופן ודאי - האם לדעתכם הרדב"ז היה משנה את פסיקתו?

הרב עובדיה יוסף דן אף הוא בשאלה דומה, בקשר לתרומת כליה:

חולה כליות שנמצא בסכנת חיים זקוק לכליה חדשה. האם מותר לחבר או לקרוב משפחה לתרום לו כליה כדי להציל את חייו, או שהדבר אסור מכיוון שיש בכך קצת סכנה לתורם, ואין לאדם להכניס עצמו בספק סכנה, אפילו על מנת להציל את חברו מוודאי סכנה?

שאלה זו נתונה במחלוקת הפוסקים. מרן ה'בית יוסף' בחושן משפט (סימן תכו) כתב שאדם חייב להכניס את עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מוודאי סכנה. והסביר הטעם, מפני שחברו בוודאי סכנה והוא בספק. רבנו יונה גירונדי, בספר 'איסור והיתר' (כלל נט, דין לח), כתב במפורש, שאין לאדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מוודאי סכנה. וכן פסק בשו"ת הרדב"ז. להלכה הסכימו רוב האחרונים כדברי רבינו יונה והרדב"ז, כמו רבי יצחק יעקב וייס בשו"ת 'מנחת יצחק' ורבי אליעזר יהודה ולדנברג בשו"ת 'ציץ אליעזר'.

אולם נמסר לנו מפי רופאים מומחים ויראי שמים, שדרגת הסיכון בהוצאת הכליה לאדם התורם היא מועטת מאוד, וכתשעים ותשעה אחוזים מהתורמים חוזרים לבריאותם התקינה. לפי זה, כל מה שהסכימו הפוסקים שאסור להכניס עצמו בספק סכנה, זהו רק ב"ספק השקול", שמחצית הסיכויים הם שהתורם ייפגע. מה שאין כן בנידון שלנו, שבוודאי שמצווה היא לתרום כדי להציל את חברו ממוות בטוח.

ולכן נראה, שהעיקר להלכה שמותר וגם מצווה לתרום כליה אחת מכליותיו להצלת חייו של אדם מישראל השרוי בסכנה במחלת הכליות. וראויה מצווה זו להגן על התורם אלף המגן. ומכל מקום, בוודאי שיש לעשות זאת רק על ידי רופאים מומחים, ושומר מצווה לא ידע דבר רע. וה' יתברך ישלח דברו וירפא לכל חולי עמו ישראל, כאמור: "שלום שלום לרחוק ולקרוב, אמר ה' ורפאתיו".

מעובד מתוך שו"ת יחיה דעת, חלק ב, סימן פד

- 11) הרב עובדיה יוסף, כדרכו, מביא פוסקי הלכה שתומכים בכל צד. מה הן שתי הפסיקות שהוא מביא, ומי הם הפוסקים שתומכים בכל פסיקה?
- 12) לפי הסברו של הרב עובדיה יוסף, הפוסקים שאסרו - דיברו על מקרה מסוים. מהו מקרה זה, ובאיזה מקרה לדעתו הפוסקים לא אסרו זאת?
- 13) מדוע שהפוסקים האוסרים לא יאסרו כניסה ל"ספק סכנה" במקרה המדובר?
- 14) מה פוסק הרב עובדיה יוסף למעשה, ובאיזו מגבלה?